

บทที่ 7

วิธีการสังเกตการณ์

การเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสังเกตการณ์เป็นวิธีการที่เป็นธรรมชาติและสามัญสำนึกมากที่สุด เหมาะที่จะใช้ทั้งในตอนเริ่มต้นโครงการวิจัย เพื่อกำหนดปัญหาและวางแผนการทำงานให้รัดกุม สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริง ใช้ระหว่างโครงการเพื่อเก็บข้อมูลบางประเภท ที่ใช้วิธีอื่นเก็บไม่ได้ หรือไม่เหมาะสม และใช้ตอนท้ายของโครงการเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและ เปรียบร้อยของงาน

การสังเกตการณ์เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคม จำแนกออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. การสอบถามโดยตรง โดยใช้เครื่องมือ เช่น แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และแนว สัมภาษณ์
2. การสังเกตการณ์โดยนักสังเกตการณ์หรือผู้วิจัยเข้าไปร่วมในเหตุการณ์ที่ศึกษาหรือ ใช้เครื่องมือในการสังเกตการณ์ เช่น กล้องถ่ายรูป เทปบันทึก ฯลฯ
3. การสังเกตการณ์จากพยานหลักฐานต่าง ๆ เช่น ศิลปิน จิตรกร ชาติพันธุ์ต่าง ๆ

นอกจากนี้การสังเกตการณ์ยังแบ่งออกเป็น การสังเกตการณ์จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ซึ่งเป็นการรวบรวมข้อมูลโดยนักวิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมโดยตรงจากแหล่งข้อมูล ทุกติภูมิ (Secondary Data) ซึ่งมีผู้อื่นเก็บรวบรวมไว้แล้ว นักวิจัยสามารถนำไปใช้ได้ ตัวอย่างเช่น รายงานการสำรวจสำมะโนประชากร รายงานสถิติต่าง ๆ เอกสารห้างร้าน บริษัท เป็นต้น เทคนิคของการสังเกตการณ์ช่วยทำให้นักวิจัยได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์ในการศึกษาวิจัยทาง สังคมศาสตร์ และยังช่วยในการตรวจสอบความถูกต้องเมื่อใช้ร่วมกับเครื่องมืออื่น ๆ

เนื่องจากวิธีการสังเกตการณ์เป็นเพียงวิธีการหนึ่งในหลายวิธีของการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แต่เพียงบางประเภท จึงไม่ควรใช้วิธีการอย่างเดี๋ยวลำหรับทั้งโครงการ ควรให้ประกอบกับวิธี อื่น และถ้าหากนักวิจัยใช้วิธีอื่น ๆ และได้ผลสรุปออกมาคล้ายคลึงกัน ก็จะทำให้นักวิจัยมีความ เชื่อมั่นในแต่ละเทคนิคดีกว่าที่จะใช้วิธีใดวิธีหนึ่งโดยลำพัง

การสังเกตการณ์โดยใช้มนุษย์เป็นผู้สังเกตในทางสังคมศาสตร์นั้นอาจแบ่งออกเป็นประเภท ใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท คือ การสังเกตการณ์ร่วม (Participant Observation) และการสังเกต การณ์แบบไม่ร่วม (Non-Participant Observation)

การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation)

ผู้สังเกตการณ์อาจหมายถึงกรรมการผู้ตัดสินหรือผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินทำหน้าที่ในการตัดสินที่ขาดเกี่ยวกับการประกวดต่าง ๆ หรือสังเกตการณ์โดยตรงจากคนหรือกลุ่มต่าง ๆ และบันทึกคำพูดหรือพฤติกรรมที่แสดงออกมาโดยไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในเหตุการณ์หรือกิจกรรมนั้น ๆ (Non-Participant) งานของกรรมการผู้ตัดสินคือจัดลำดับหรือคัดเลือกผู้เข้าประกวดตามลักษณะหรือกฎเกณฑ์บางอย่าง เช่น ความสวย และบุคลิกภาพ จุดมุ่งหมายของการจัดแยกประเภทก็เพื่อที่บรรยายหรืออธิบายเกี่ยวกับสิ่งของหรือเหตุการณ์นั้น ๆ ได้อย่างถูกต้อง ตัวอย่างเช่น Robert F. Bales (1950) ได้กำหนดหมวดหมู่ในการสังเกตความสัมพันธ์ของกลุ่มย่อยออกเป็น 12 ประเภทด้วยกัน คือ

1. ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
2. ภาวะคลายความตึงเครียด
3. ข้อตกลงร่วมกัน
4. ให้คำแนะนำ
5. ให้ความเห็น
6. ประมุขนิเทศ
7. ขอให้มีการประมุขนิเทศ
8. ขอความเห็น
9. ขอคำแนะนำ
10. คัดค้าน
11. แสดงความตึงเครียด
12. แสดงความเป็นปรปักษ์ต่อกัน

ในระหว่างสังเกตการณ์ ผู้สังเกตต้องไม่เข้าไปแทรกแซงการปฏิบัติงานของกลุ่ม ต้องนั่งห่างจากผู้ถูกสังเกตและบันทึกพฤติกรรมของสมาชิกกลุ่มภายใต้หัวข้อที่กำหนดไว้

การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมหมายถึงการที่นักวิจัยหรือผู้สังเกตการณ์เข้าไปร่วมกิจกรรมในกลุ่มที่ศึกษา นักวิจัยอาจแสดงตนเป็นสมาชิกของกลุ่มซึ่งความจริงไม่ได้เป็นสมาชิกหรือเข้าร่วมในกลุ่มแสดงบทบาท เป็นนักสังเกตการณ์ นักวิจัยไม่เพียงแต่รวบรวมข้อมูลจากกลุ่มที่เขาศึกษาเท่านั้น หากยังเข้าร่วมกับกลุ่มหรือองค์การที่ตนศึกษา นักวิจัยจะเข้าไปร่วมในกลุ่มที่ตนศึกษามากน้อยเท่าใดขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการวิจัย การเข้าไปร่วมสังเกตการณ์

ในกลุ่มต้องทำด้วยความระมัดระวัง ไม่ควรจะไปใกล้ชิดผู้ถูกสังเกตมากเกินไป หรือพยายามมีอิทธิพลเหนือสมาชิกในกลุ่มไม่ว่าทางใด ตัวอย่างเช่น การศึกษากลุ่มคนงาน ในโรงงานอุตสาหกรรม ผู้สังเกตการณ์อาจจะแจ้งให้กลุ่มทราบว่าเขานักสังคมศาสตร์เข้ามาสังเกตการณ์ทำงานของกลุ่มผู้อยู่หลังห้อง และเขาหวังว่ากลุ่มคงจะดำเนินงานไปตามปกติ และผู้วิจัยพยายามหลีกเลี่ยงเข้าไปเกี่ยวข้องกับกลุ่มให้น้อยที่สุด ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้สังเกตว่าบุคคลเหล่านั้นเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ จะปฏิบัติตัวอย่างไร หรือนักวิจัยอาจจะแสดงบทบาทเป็นสมาชิกของกลุ่มเข้าร่วมดำเนินงานด้วย และในขณะที่เดียวกันก็ทำการสังเกตไปด้วย เช่น แก๊งวัยรุ่น การที่นักวิจัยเข้าไปร่วมในกลุ่มที่ตนศึกษา จะต้องระมัดระวังเกี่ยวกับการแสดงตัว เพราะการแสดงตัวให้กลุ่มที่ตนศึกษาทราบว่าผู้สังเกตการณ์เป็นใคร มาจากไหน และต้องการสังเกตอะไรจากกลุ่ม อาจกระทบกระเทือนการดำเนินงานของกลุ่มได้ นักมานุษยวิทยาใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยเข้าร่วมกระทำในกิจการที่ตนสังเกตด้วยเช่น เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม การละเล่น การกีฬาต่าง ๆ พร้อมทั้งแจ้งวัตถุประสงค์ของตนว่าต้องการรวบรวมข้อมูล

จุดมุ่งหมายที่สำคัญของการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมคือ การสำรวจให้ทราบข้อเท็จจริง วิธีการสังเกตการณ์เป็นวิธีการรวบรวมข้อมูลที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มบุคคลที่มีการศึกษาน้อยหรือจำกัด และใช้ในการสำรวจทางด้านจิตวิทยาของบุคคลและกลุ่มต่าง ๆ และช่วยตั้งสมมติฐานซึ่งอาจจะทดสอบได้โดยใช้เทคนิคอื่น ๆ

การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมอาจจะใช้เพื่อทดสอบสมมติฐาน ถ้าหากพบว่ามี ความเชื่อถือได้ก็อาจจะแนะนำใช้กับเทคนิคอื่น ๆ การใช้วิธีการสังเกตการณ์อย่างเป็นระบบ โดยมีการกำหนดว่า จะสังเกตอะไร บันทึกการสังเกตอย่างไร ตลอดจนวิเคราะห์ผลการบันทึกอย่างไร จะทำให้ข้อมูลมีความเชื่อถือได้มากกว่าการสังเกตการณ์แบบเดาสุ่ม และการตรวจสอบการสังเกตการณ์ระหว่างผู้สังเกตสองคน และนำมาเปรียบเทียบกัน เป็นเทคนิคที่มีประโยชน์ในการทำให้ข้อมูลมีความเชื่อถือได้

ปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมมีอยู่ 5 ประการ คือ

1. ข้อมูลมีปัญหาในด้านความเชื่อถือได้อันสืบเนื่องมาจากการสังเกตการณ์แบบเดาสุ่ม การสังเกตการณ์ส่วนใหญ่เป็นเทคนิคในการรวบรวมข้อมูลปราศจากมาตรฐานการสร้าง ความเชื่อถือให้มากขึ้นทำได้โดยทำการสังเกตอย่างเป็นระบบเป็นขั้นตอนเตรียมแผนงานที่แน่นอนไว้ล่วงหน้าก่อนออกไปเก็บข้อมูล สำหรับการสังเกตและการบันทึกเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์มีแนวทางที่นักวิจัยจะปฏิบัติตามได้เมื่อออกสนาม หรือให้มีนักสังเกตการณ์อย่างน้อยสองคน จะได้ผลจากการ

พจนานุกรมศัพท์การสื่อสารมวลชนของกรมส่งเสริมการเกษตร

2. ผู้สังเกตการณ์จะต้องมีความสามารถในการรับรู้ อารมณ์ความรู้สึกจากปรากฏการณ์หรือสิ่งที่สังเกต ซึ่งการที่นักวิจัยจะรับรู้ได้จะต้องมีประสบการณ์และความยังรู้ในการที่จะมองเห็นได้ชัดเจน เลือกสังเกตบางอย่างโดยเฉพาะตามวัตถุประสงค์ซึ่งจะนำไปสู่การตั้งสมมติฐานที่เป็นประโยชน์
3. ผู้สังเกตการณ์อาจจะใช้ระยะเวลาในการสังเกต เพื่อจะได้รวบรวมข้อมูลเป็นจำนวนมากถึงแม้ว่าแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์จะเป็นเทคนิคที่มีประสิทธิภาพในการรวบรวมข้อมูลและได้ข้อมูลเป็นจำนวนมากแต่เทคนิคการรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และใช้แบบสอบถามก็มีข้อจำกัด คือทำให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เกิดความเบื่อหน่ายและเมื่อยล้า
4. ผู้สังเกตการณ์สามารถจดบันทึกเนื้อหาที่สังเกต ตลอดจนทราบถึงอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดเห็น และค่านิยมของผู้ถูกสังเกตได้

5. ผู้สังเกตการณ์สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ถูกสังเกตอาจจะถามคำถามเกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึก หรือผู้ถูกสังเกตอาจจะยอมเปิดเผยข้อเท็จจริงบางอย่างให้ทราบ

การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเป็นเทคนิครวบรวมข้อมูลสำคัญของนักมานุษยวิทยา นักมานุษยวิทยาที่ใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในการรวบรวมข้อมูลจะต้องปรับตัวให้เข้ากับประชาชนที่ตนศึกษา เช่น อยู่อาศัยในชุมชนนั้นเป็นเวลานานหลายเดือน พูดภาษาท้องถิ่นได้ ผู้สังเกตการณ์ร่วมต้องพยายามรวบรวมข้อมูลเป็นจำนวนมาก พยายามศึกษาค้นคว้า ทฤษฎีต่าง ๆ ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีจะช่วยให้ผู้สังเกตการณ์ในการตั้งคำถามต่าง ๆ ต้องสำรวจความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์และข้อมูลประเภทอื่น ๆ นอกจากนั้นจะต้องฝึกสังเกตและบันทึกเหตุการณ์ เพื่อที่จะได้ทราบถึงอคติของตนในการบันทึกเหตุการณ์ และเพื่อเป็นการฝึกการบันทึกความจำอย่างเป็นระบบอีกด้วย

นักสังคมวิทยา เช่น William F. Whyte ก็ได้ใช้วิธีการสังเกตการณ์ร่วมในการศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมของพวกอิตาเลียนอพยพในอเมริกา Whyte ได้อาศัยอยู่กับครอบครัวชาวอิตาเลียน ได้เข้าร่วมในกลุ่มวัยรุ่น และกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมมีปัญหาข้อโต้แย้งมาก ดังได้กล่าวมาแล้ว ฉะนั้นนักวิจัยจำนวนมากจึงนิยมใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) โดยนักวิจัยแจ้งวัตถุประสงค์ในการวิจัยของตนให้กลุ่มทราบอย่างกว้าง ๆ ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดกิจกรรมของกลุ่มเปลี่ยนแปลง การบอกวัตถุประสงค์กว้าง ๆ ให้กลุ่มเข้าใจ กลุ่มไม่แน่ใจนักวิจัยสนใจเรื่องใด คือไม่มีปฏิกริยาโต้ตอบ เพราะฉะนั้นการวิจัยโดยใช้เทคนิคการรวบรวมข้อมูลการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมจัดว่าให้ผลดี ในกรณีที่สมาชิกของกลุ่มไม่ทราบว่าตนถูกสังเกต พฤติกรรมของกลุ่มก็จะเป็นไปตามธรรมชาติ เพราะฉะนั้นข้อมูลที่ได้จึงเป็นข้อมูลที่มิได้บิดเบือนไป

อุปกรณ์ช่วยในการสังเกตการณ์

การใช้อุปกรณ์ช่วยเพื่อก่อให้เกิดความชัดเจนในเรื่องที่สังเกต เช่น กล้องถ่ายภาพยนตร์ เครื่องบันทึกเสียง เป็นต้น เป็นสิ่งที่จำเป็นในการทำวิจัย เพราะว่านักวิจัยมักจะเลือกสรรหรือไม่มีความต้องการในการบันทึกเหตุการณ์ นักวิจัยอาจจะสังเกตผิด บันทึกเหตุการณ์ผิด และจัดตารางแยกประเภทผิด ๆ เป็นต้น ปกติบุคคลจะพบเห็นสิ่งที่ต้องการเห็น และไม่เห็นสิ่งที่ตนไม่ต้องการจะเห็น ฉะนั้นนักวิจัยจะต้องฝึกตนเอง สร้างวัตถุวิสัย ตลอดจนฝึกฝนเพื่อที่จะสามารถสังเกตได้ถูกต้อง โดยมีประสาทอันละเอียดอ่อนสามารถทราบว่าอะไรเป็นสิ่งที่ควรสนใจ และสร้างทัศนคติอันปราศจากอคติต่อปรากฏการณ์ที่สังเกต

เครื่องมือที่นิยมใช้กันในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ได้แก่เทปบันทึกเสียงกล้องถ่ายภาพยนตร์ และกล้องถ่ายรูป ข้อมูลซึ่งได้จากการใช้เครื่องมือเหล่านี้ช่วยในการสังเกต อาจจะใช้วิเคราะห์ได้ภายหลังรูปภาพและเทปบันทึกเสียงจะช่วยบรรยายลักษณะของเหตุการณ์ได้อย่างละเอียดลึกซึ้งมากกว่าการสังเกตที่ได้จากนักวิจัยโดยตรง และให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์มากในปัญหาของการวิจัย

อุปกรณ์ช่วยในการสังเกตการณ์ เช่น เทเลสโคป หรือไมโครสโคป ช่วยให้เราสังเกตหรือศึกษา ดวงดาว สัตว์ พืช ต่าง ๆ ได้ ในกรณีที่มองเห็นไม่ชัดเจนด้วยตาเปล่า ส่วนอุปกรณ์อื่น ๆ เช่น เครื่องชั่งน้ำหนัก ไม้บรรทัด นาฬิกา เป็นต้น ใช้เป็นเครื่องมือวัดที่ถูกต้องแม่นยำ

การสังเกตการณ์สามารถใช้สนองวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้หลายอย่างอาจใช้เพื่อศึกษาเบื้องต้น เพื่อเกิดความหยั่งรู้ทำให้สามารถนำเอาเทคนิคอื่น ๆ มาใช้ศึกษาต่อไป อาจใช้เป็นเครื่องมือรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อช่วยในการตีความข้อมูลที่รวบรวม โดยอาศัยเทคนิคอื่น ๆ หรืออาจใช้เป็นเทคนิครวบรวมข้อมูลโดยตรง ในการศึกษาเพื่ออธิบายสถานการณ์อย่างแม่นยำ หรือเพื่อทดสอบสมมติฐานที่เป็นเหตุและผลกัน

การสังเกตการณ์โดยตรวจสอบจากพยานหลักฐานสิ่งของวัตถุที่สร้างขึ้นมา หรือดูจากซากสลักหักพัง หรือซากพืช สัตว์ ต่าง ๆ จะทำให้นักวิจัยได้ข้อมูลที่สำคัญ และช่วยในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เมื่อใช้ร่วมกับเทคนิคการสังเกตการณ์แบบอื่น

การสังเกตการณ์ต้องอาศัยคุณสมบัติความสามารถของผู้สังเกตเป็นอย่างมาก หากไม่มีอุปกรณ์และวิธีการช่วยแรงงานที่มีคุณภาพเป็นมาตรฐานเดียวกันช่วยการสังเกตจะทำให้การใช้คนหลายคนเป็นผู้สังเกตข้อมูลมารวมหรือเปรียบเทียบกันทำได้ยากมาก เพราะคุณสมบัติความสามารถในการสังเกต และเก็บข้อมูลด้วยวิธีนี้ของแต่ละคนอาจต่างกันมาก การตัดสินใจปัญหาโดยให้ผู้เดียวเป็นผู้สังเกตทั้งหมดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีคุณภาพสม่ำเสมอ ก็มีข้อเสียตรงที่ไม่มีทางตรวจสอบเปรียบเทียบความถูกต้องแม่นยำได้ และการใช้ผู้สังเกตน้อยก็ได้ข้อมูลน้อยและกินเวลาทำงานนานถ้าผู้สังเกตการณ์ทำงานลำพังเพียงผู้เดียวตั้งแต่ต้นจนจบโครงการปัญหาการบันทึกและเรียบเรียงข้อมูลก็อาจจะทำอย่างสังเขปกว่า ถ้าจะรวบรวมข้อมูลไว้ให้ผู้ร่วมงานมาร่วมใช้ด้วยหรือเก็บข้อมูลไว้ในโอกาสหน้า การบันทึกข้อมูลจากการสังเกตจะต้องทำให้ละเอียดชัดเจน

ก่อนที่นักวิจัยจะใช้วิธีการสังเกตการณ์ในการรวบรวมข้อมูลควรจะต้องศึกษาให้ทราบถึงข้อดีและข้อเสียของการสังเกตการณ์ให้ทราบอย่างละเอียดเสียก่อน

ข้อดี ของการสังเกตการณ์

1. สามารถบันทึกพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในขณะนั้นได้ การใช้เทคนิคสังเกตการณ์สามารถได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสถานการณ์หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้น

2. สามารถบันทึกว่าทำไมคนจึงไม่ยอมเข้าร่วมกลุ่ม ผู้สังเกตการณ์ที่ได้รับการฝึกฝนอบรมเป็นอย่างดีอาจจะค้นหาข้อเท็จจริงว่าทำไมคนเราจึงชอบแต่จะหาประโยชน์ใส่ตน ข้อมูลเหล่านี้เราไม่สามารถถามตรง ๆ ได้ เพราะบุคคลอาจจะไม่ยอมให้ข้อมูลหรือต่อต้าน การวิจัยบางคนไม่อยากจะเปิดเผยหรือไม่มีเวลาให้สัมภาษณ์ในกรณีเช่นนี้ก็จะต้องอาศัยวิธีการสังเกตการณ์
3. การสังเกตการณ์ให้ข้อมูลที่ละเอียดลึกซึ้งกว่าการวิจัยที่ใช้วิธีการสำรวจ และสามารถให้ข้อมูลเป็นจำนวนมาก ซึ่งนักวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในภายหลัง
4. การสังเกตการณ์สามารถรวบรวมข้อมูลจากบุคคลที่ไม่สามารถให้คำตอบได้ เช่น เด็กทารกนักวิจัยต้องใช้วิธีสังเกตพฤติกรรมของเขา
5. ผู้สังเกตการณ์อาจจะทำการสังเกตในห้องทดลองปฏิบัติการ หรือสังเกตในสถานการณ์ที่เป็นจริงทำให้ผู้สังเกตมองเห็นการเปลี่ยนแปลงที่สมบูรณ์ตั้งแต่ต้นจนจบ

ข้อเสีย ของการสังเกตการณ์

1. การสังเกตการณ์ในเรื่องสำคัญบางเรื่อง เราไม่อาจทำได้ตามต้องการ จะต้องรอคอยจนกระทั่งเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นมา เช่น พิธีแต่งงาน พิธีศพ ฯลฯ
2. พฤติกรรมบางอย่างไม่ได้เปิดโอกาสให้สังเกตได้ เช่น ความสัมพันธ์ทางเพศ
3. การสังเกตการณ์ถูกจำกัดด้วยระยะเวลาของเหตุการณ์ เช่น ประวัติชีวิต เราไม่สามารถสังเกตได้
4. การสังเกตการณ์ให้ข้อมูลในลักษณะข้อมูลเชิงคุณภาพ จึงไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ทางสถิติได้ นักวิจัยต้องใช้วิธีการอธิบายลักษณะทั่วไปของข้อมูล
5. การสังเกตการณ์มีปัญหาในเรื่องความเชื่อถือได้ของข้อมูล การที่นักวิจัยสร้างความสัมพันธ์กับคนหรือกลุ่มที่ตนจะศึกษาหรือไม่น้อย อาจจะมีผลทำให้ข้อมูลที่ได้อาจผิดในบางเรื่อง

ลักษณะของเทคนิคสังเกตการณ์

Selltiz ได้แบ่งเทคนิคการสังเกตการณ์ออกเป็น 2 ประเภท คือ (Selltiz : 1976 : 270-279)

1. **การสังเกตการณ์แบบไม่มีโครงสร้าง** (Unstructured Observation) เป็นเทคนิคการสังเกตการณ์ โดยนักสังเกตการณ์แสดงบทบาทเป็นสมาชิกของกลุ่มและเข้าร่วมในกิจกรรมของกลุ่มไม่มากก็น้อย การสังเกตการณ์แบบไม่มีโครงสร้างนี้นิยมใช้กันมากในการศึกษาทางด้านมานุษยวิทยา

2. การสังเกตการณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Observation) เป็นการสังเกตที่นักวิจัยวางแผนไว้ล่วงหน้าว่าจะสังเกตอะไรบ้าง จากกลุ่มที่ตนศึกษา ซึ่งเกิดขึ้นในห้องปฏิบัติการที่มีการควบคุมหรือเกิดขึ้นในสนาม การสังเกตการณ์แบบมีโครงสร้างใช้ในการศึกษาเพื่อบรรยายเหตุการณ์อย่างมีระบบ หรือทดสอบสมมติฐานเป็นเหตุและผลกัน

ในการศึกษาวิจัยนั้น นักวิจัยมักจะเผชิญปัญหาอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษานั้นจะมีจุดประสงค์อย่างไรก็ตาม เป็นต้นว่า

1. ควรสังเกตอะไร
2. จะบันทึกการสังเกตอย่างไร
3. จะใช้ระเบียบวิธีการอะไร เพื่อก่อให้เกิดความแม่นยำในการสังเกต
4. ผู้สังเกตและผู้ถูกสังเกตควรมีความสัมพันธ์กันอย่างไร และจะสร้างความสัมพันธ์ได้อย่างไร

การบันทึกข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วน ต้องกำหนดขอบเขตของสิ่งที่จะต้องการศึกษาให้จำกัดและชัดเจน ก็จะสังเกตและบันทึกได้ง่าย และการบันทึกข้อมูลควรจะทำทันทีที่สังเกตก็จะทำให้ได้ข้อมูลครบถ้วนและแม่นยำ ถ้าหากรอไปบันทึกภายหลัง นักสังเกตการณ์อาจจะจำได้ไม่ครบถ้วน ถ้าหากมีอุปกรณ์ช่วยในการบันทึกข้อมูล เช่น เครื่องถ่ายภาพเทป บันทึกเสียงช่วยการทำงานก็จะทำให้บันทึกข้อมูลได้รวดเร็วและครบถ้วนตามที่ต้องการ แต่ในการทำงานบางครั้งไม่สามารถใช้อุปกรณ์ที่รุนแรงช่วยได้ทันที เพราะฉะนั้นก็เป็นเรื่องนี้นักวิจัยจะต้องคำนึงถึงเป็นพิเศษในการรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสังเกตการณ์นี้

การสังเกตการณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Observation)

นิยมใช้กันมากในการศึกษาเบื้องต้น (Exploratory study)

1. เนื้อหาของการสังเกต (Content of Observation)

ควรจะสังเกตอะไรและจะเลือกสังเกตอะไร ไม่ใช่เป็นสิ่งที่จะตอบได้ง่าย ๆ ในเมื่อเราจะไม่อาจจะทราบได้ว่าเหตุการณ์สำคัญอะไรกำลังจะเกิดขึ้น ดังนั้นการใช้เทคนิคการสังเกตการณ์แบบไม่มีโครงสร้างจึงจำเป็นที่จะต้องพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงแผนอยู่ตลอด หรือแม้แต่การใช้เทคนิคการสังเกตการณ์แบบมีโครงสร้างก็เช่นเดียวกัน

ดังนั้นในการใช้เทคนิคการสังเกตการณ์ผู้สังเกต (Observer) จะต้องได้รับการฝึกอบรมเพื่อว่าเขาจะได้ทราบว่าเมื่อไรควรจะเปลี่ยนแปลงหรือเตรียมตัวรับสถานการณ์ที่ไม่คาดคิดว่าจะเกิดขึ้น ทุกครั้งที่ทำการสังเกต ผู้สังเกตควรจะทำการจดบันทึกเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. **ผู้มีส่วนร่วม** (the participants)

ใครมีส่วนเกี่ยวข้อง

บุคคลมีการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างไร

มีจำนวนเท่าไร

2. **ที่ตั้ง** (the setting)

สถานการณ์หรือเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นที่ไหน

ทำไมจึงเกิดขึ้นที่นั่น

สถานการณ์นั้นก่อให้เกิดทัศนคติหรือการกระทำที่นำมาซึ่งการยอมรับหรือไม่
ยอมรับปฏิบัติตาม (Conformity and non conformity) มีการกระทำหรือการปฏิบัติที่
แตกต่างกันไปในสถานที่ต่าง ๆ หรือ

3. **จุดมุ่งหมาย** (the purpose)

ทำไมประชาชนจึงมารวมกัน โดยจงใจ โดยมีการวางแผนหรือไม่มีการวางแผนไว้
ล่วงหน้า

อะไรคือ วัตถุประสงค์ จุดมุ่งหมาย เป้าหมาย

การกระทำของเขาได้รับอนุญาตจากทางการเรียบร้อยแล้ว หรือเป็นการกระทำที่
ฝ่าฝืนกฎหมาย

4. **พฤติกรรมทางสังคม** (the social behavior)

สิ่งกระตุ้นที่ก่อให้เกิดเหตุการณ์นั้น

ใครเข้ามามีส่วนร่วม เขาทำอะไร และเขาทำอย่างไร

สาเหตุที่ก่อให้เกิดสถานการณ์นั้นได้แก่อะไร

ใครเป็นผู้ก่อขึ้น

มีจุดมุ่งหมายอะไร

การปฏิบัติการใช้กันในขณะนั้น การพูด การต่อสู้ การวิ่ง มีผลกระทบต่อใครบ้าง
และมีผลอย่างไร

5. **ความถี่และระยะเวลา** (frequency and duration)

เหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นเมื่อใด กินเวลานานเท่าใดจึงสิ้นสุด

มีความถี่เพียงใด ไม่สม่ำเสมอ สาเหตุที่ก่อให้เกิดการกระทำนั้น สถานการณ์นั้นมี

ลักษณะเฉพาะใช้ใหม่

2. **การบันทึกการสังเกต** (Recording Unstructured Observation)

ผู้ถูกกระทำการสังเกตควรจะจดบันทึกข้อมูลเมื่อใด

ในการบันทึกข้อมูลควรจะทำหน้าที่ในขณะที่กำลังสังเกตหรืออยู่ในเหตุการณ์นั้น เพราะจะทำให้สามารถได้ข้อมูลที่ครบถ้วน แต่ในบางครั้งเราไม่สามารถจะบันทึกข้อมูลในขณะนั้นได้ เพราะจะเป็นการไปรบกวนผู้ถูกสังเกต ทำให้ผู้ถูกสังเกตระมัดระวังตัว ทำให้พฤติกรรมไม่เป็นไปตามธรรมชาติ วิธีการหนึ่งที่จะกระทำได้คือ แอบจดบันทึกย่อ ๆ ในกระดาษแผ่นเล็ก ๆ โดยที่ไม่ให้ผู้สังเกตเห็น เมื่อกลับถึงบ้านหรืออาจจะหาสถานที่เงียบ ๆ ก่อนกลับบ้านจดบันทึกรายละเอียดอย่างถูกต้องมากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ในการบันทึกควรจะเป็นวันที่สังเกต ผู้คนที่เกี่ยวข้อง ชื่อของบุคคลที่นักวิจัยสังเกตพร้อมทั้งสรุปสั้น ๆ ครอบคลุมการสังเกตทั้งหมด

3. การเพิ่มความแม่นยำในการสังเกต (Increasing the Accuracy of Observation)

เมื่อผู้สังเกตจดบันทึกบ่อย ๆ ย่อมก่อให้เกิดความแม่นยำ และถ้าหากผู้สังเกตมีความตั้งใจ หรือมีสมาธิเขาจะพบว่าสามารถจำเรื่องราวต่าง ๆ ได้เป็นเวลานาน ๆ อย่างไรก็ตามรู้สึกว่าจะเป็นการยากลำบากอยู่สักหน่อยที่จะจดจำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อมีผู้อยู่ในเหตุการณ์นั้นมากมายหลายคน การใช้เทปบันทึกเสียงช่วยในการบันทึกก็ไม่อาจจะกระทำได้เลยทีเดียว ในเมื่อเทปบันทึกเสียงไม่สามารถจะบันทึกกิริยาท่าทางได้ ถ้าหากใช้คนสองคนสังเกตเหตุการณ์เดียวกันแล้วนำข้อมูลที่บ้านที่ไว้มากเปรียบเทียบกัน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และตรวจสอบอคติได้ในการสังเกตเหตุการณ์นั้น ถ้าผู้สังเกตจดบันทึกลงไปว่าอะไรคือข้อเท็จจริง และอะไรคือการตีความของเขาซึ่งได้มาจากการได้เห็นและได้ยิน ก็ช่วยทำให้ข้อมูลที่ได้มีลักษณะเป็นวัตถุวิสัย (Objectivity) และถูกต้อง (Accuracy) แต่ถ้าหากตีความมากเกินไปจะทำให้ข้อมูลนั้นไม่ถูกต้องและเชื่อถือไม่ได้

คำถามซึ่งถามกันอยู่เสมอ คือ ผู้สังเกตควรจะสร้างมิตรภาพอย่างไรกับผู้ถูกสังเกต เขาควรจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้นอย่างไร ถ้าหากมีผู้ถูกสังเกตเกี่ยวข้องมากมาย ผู้สังเกตควรจะเลือกสังเกตผู้ที่มีบทบาทสำคัญในสถานการณ์นั้น แต่ในบางครั้งผู้ที่มีบทบาทรองลงไปอาจจะเป็นผู้หนึ่งที่ควรจะถูกสังเกตด้วย

- การค้นหาคำพูดที่มีอิทธิพลโดยที่บุคคลนั้นไม่มีตำแหน่งการเป็นผู้นำแบบเป็นทางการ
- บุคคลผู้ซึ่งทำหน้าที่ปฏิบัติการในยามฉุกเฉิน
- บุคคลผู้ซึ่งขัดขวางการปฏิบัติงาน
- บุคคลผู้ซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการจัดงานประเพณีต่าง ๆ

4. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สังเกตและผู้ถูกสังเกต (The Relation of observer and observed)

ถ้าความสัมพันธ์ขึ้นอยู่กับตัวอย่าง (Sample) และมีบุคคลเพียงคนเดียวในบ้านที่เราต้องการสัมภาษณ์ ความสัมพันธ์ การยกย่องนับถือ และความร่วมมือระหว่าง ผู้สังเกตและผู้ถูกสังเกตจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง การเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลด้วยวิธีการที่ไม่เหมาะสมอาจจะทำให้ผลการวิจัย

ไม่เที่ยงตรง (inaccurate) ผู้สังเกตอาจจะถูกวิจารณ์ในชุมชนนั้น และก่อให้เกิดความยากลำบากที่จะได้รับความจริงจากการสัมภาษณ์

ก่อนที่จะสังเกตการณ์ในกลุ่มใดหรือชุมชนใด ผู้สังเกตต้องตัดสินใจว่าจะเปิดเผยข้อเท็จจริงว่าตนเองเป็นนักวิจัยหรือจะปลอมตัวเป็นบุคคลอื่นปกติควรเปิดเผยข้อเท็จจริงเพราะเป็นวิธีง่าย ๆ เพราะเราไม่สามารถปรับตัวเป็นสมาชิกของกลุ่มได้ในทันที การแจ้งว่าเราเป็นนักวิจัยทำให้มีโอกาสได้ข้อมูล ในกรณีที่ไม่เปิดเผยตนเองนักวิจัยต้องคอยถามตนเอง เสมอว่าการปลอมตัวของตนจะมีผลร้ายต่อบุคคลในสถานการณ์หรือไม่

ในกรณีที่เปิดเผยตนเอง เราจะต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีมิตรกับประชากรที่เราจะศึกษาอย่างดีที่สุด ซึ่งก็ได้แก่

ผู้ให้ข่าวสำคัญ (key People)

ผู้ให้ข่าวซึ่งอาจจะไม่ใช่ผู้ที่เราต้องการจะศึกษา (key people)

แต่เป็นตัวแทนของปัญหาทั้งสองด้าน ได้แก่

บุคคลที่เห็นด้วยกับกฎหมายการทำแท้ง

บุคคลที่คัดค้านกฎหมายทำแท้ง

คนงานหรือผู้จัดการ

ครูและนักเรียน นักศึกษา เป็นต้น

ในบางครั้งนักวิจัยอาจจะต้องเข้าร่วมในโครงการของชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เขาคือต้องการ

โดยปกติแล้วเราควรสร้างความสัมพันธ์ที่ละเล็กละน้อย อย่าทำอย่างรวดเร็วและไม่ควรเสนอตัวกับผู้ที่เราจะสัมภาษณ์มากนัก พยายามทำความรู้จักค่อยเป็นค่อยไป จนกระทั่งผู้ถูกสัมภาษณ์เกิดความไว้วางใจ

คุณสมบัติส่วนตัวของนักวิจัยมีส่วนช่วยในการวิจัยให้บรรลุผลสำเร็จได้ เช่น ผู้หญิงหรือผู้ชาย หนุ่มสาวหรือคนแก่ มีเชื้อชาติ ศาสนา และสัญชาติเดียวกันกับประชากรที่จะศึกษา สิ่งเหล่านี้ควรจะนำมาประกอบการพิจารณาแต่งตั้งบุคคลหรือนักวิจัยออกไปในห้องถิ่นหรือชุมชน

การสังเกตการณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Observation)

การสังเกตการณ์แบบมีโครงสร้างใช้ในการศึกษาเพื่อบรรยายเหตุการณ์อย่างมีระบบหรือทดสอบสมมติฐานเป็นเหตุและผลกัน ในการศึกษาอย่างมีระบบนี้ นักวิจัยรู้ถึงลักษณะของกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงอยู่ในฐานะที่จะวางแผนในการสังเกตและบันทึกข้อมูลไว้ล่วงหน้า การสังเกตการณ์แบบมีโครงสร้างมุ่งสังเกตลักษณะของพฤติกรรมบางอย่างที่กำหนดซึ่งเกิดในสนามหรือในห้องปฏิบัติการที่มีการควบคุม

สถานที่ ในสนามหรือในห้องปฏิบัติการ ในขณะที่เขาไม่สามารถควบคุม หรือทำนาย เหตุการณ์ เขาสามารถตัดสินล่วงหน้าว่าจะสังเกตพฤติกรรมประเภทใด

การวัดจำนวนหรือทิศทางของพฤติกรรมที่เกิดขึ้น ผู้สังเกตจะต้องเป็นผู้กำหนดไว้ล่วงหน้า ประเภทของข้อมูลที่จะทำการสังเกตการณ์อย่างเป็นระบบ ข้อมูลเหล่านี้อาจจะได้มาจากการ ศึกษาเบื้องต้น (Pilot Studies)

การบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นควรจะรวมถึงสิ่งต่อไปนี้ด้วย

ความช่วยเหลือการแนะนำ ข่าวสาร ส่งเสริมสนับสนุน ปฏิเสธคำแนะนำ ส่งข้อมูลกลับคืน ไม่ให้ความร่วมมือ แสดงความโกรธ ฯลฯ

ในแต่ละกรณีจะต้องมีการบันทึกเหตุการณ์ตั้งแต่บุคคลเริ่มลงมือกระทำ และผลจากการกระทำนั้น ๆ

ในบางครั้งนักวิจัยจะบันทึกเหตุการณ์อยู่เบื้องหลัง

1. เนื้อหา (Content of Observation)

การสังเกตแบบมีโครงสร้างมีอิสระของการเลือกในเนื้อหา น้อยกว่าการสังเกตแบบไม่มี โครงสร้าง

สถานการณ์และปัญหาส่วนใหญ่จะได้มีการกำหนดไว้ล่วงหน้าในการสังเกตแบบมีโครงสร้าง นักวิจัยจะทำการศึกษาเบื้องต้นเพื่อดูว่า ข้อมูลของเขาใช้วัดได้ในสิ่งที่เขาต้องการวัดหรือไม่ เขา ได้กำหนดประเภทของข้อมูลที่ต้องการวิเคราะห์ไว้ล่วงหน้าก่อนที่จะทำการศึกษาจริง เมื่อเริ่มงาน จึงมี ประเภทของข้อมูลที่ต้องการสังเกตไว้พร้อม

กรอบอ้างอิงของผู้สังเกตการณ์จะต้องทราบ อาจจะเป็นครูอาจารย์ นิสิตนักศึกษา หรือความสัมพันธ์ระหว่างครูอาจารย์กับนักศึกษา

นักวิจัยอาจต้องการรู้ปฏิกริยาโต้ตอบซึ่งกันและกันทั้งหมดที่เกิดขึ้น หรือต้องการทราบ เป็นเพียงบางส่วน เพื่อช่วยให้ข้อมูลเที่ยงตรงขึ้น

นักวิจัยจะต้องพิจารณาว่า What is an act? เช่นอาจจะเป็นสุนทรพจน์ของสมาชิกคน หนึ่งของกลุ่มเป็นหน้าที่จะต้องดำเนินการ หรือเป็นเหตุการณ์เหล่านี้เป็นต้น

ในการบันทึก Verbal behavior ที่ปฏิบัติกันก็จะต้องบันทึกความคิดเห็นและคำพูด แยกจากกัน

เราต้องตัดสินใจว่าเราจะบันทึกเหตุการณ์อย่างไร เราสนใจที่จะบันทึกเหตุการณ์ทั้ง หมดหรือเพียงบางส่วน เราจะต้องบอกให้ทราบว่าเรบันทึกเหตุการณ์ทั้งหมด หรือเพียงบางส่วน เท่านั้น เราสามารถที่จะบันทึกเหตุการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้องหรือเพียงบางส่วนเท่านั้น เมื่อคนอื่นอ่านแล้วสามารถเข้าใจคำพรรณนาของท่านหรือไม่ท่านต้องการในสิ่งที่ท่านประสงค์หรือไม่ นี่เป็นจุดประสงค์ของท่านหรือไม่

2. การบันทึกการสังเกต (Recording Observation)

ปกติไม่มีวิธีใดเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการบันทึกการสังเกตการณ์ ระบบการบันทึกที่ใช้กันบ่อยที่สุดคือ แผ่นกระดาษประกอบด้วยหัวข้อข้อมูลที่ต้องการบันทึก และมีช่องว่างสำหรับใส่เครื่องหมายด้วย IBM cards เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพยนตร์ ถ้าต้องการอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมดก็อาจใช้เครื่องบันทึกเสียงและเครื่องฉายภาพยนตร์ได้

วิธีการแต่ละอย่างมีทั้งข้อดีข้อเสีย แต่อย่างไรก็ตามเราต้องตัดสินใจว่าจะใช้เครื่องมือชนิดใดในการบันทึกก่อนที่จะเริ่มโครงการวิจัย และจะต้องบันทึกอย่างเป็นระบบเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการตรงประเด็นภายในเวลาที่กำหนด ถ้าข้อมูลเป็นข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantified) จะต้องกำหนดว่าใครจะเป็นผู้เริ่มต้น และใครเป็นผู้รับไว้ล่วงหน้า

3. การเพิ่มความเชื่อถือได้จากการสังเกตการณ์ (Increasing the Reliability of Observation)

การใช้ระเบียบวิธีการเกี่ยวกับการสังเกตการณ์อย่างสอดคล้องกันจะช่วยก่อให้เกิดความเชื่อถือได้ในการสังเกต ถึงแม้ว่าผู้สังเกตการณ์จะปฏิบัติตามคำแนะนำเหมือนกับมีความชำนาญและมีประสบการณ์ก็ตาม แต่ก็อาจเผชิญปัญหาเกี่ยวกับความเชื่อถือได้ และความถูกต้องของการสังเกตการณ์

- การให้คำจำกัดความของพฤติกรรมจะต้องชัดเจน และดำเนินการไปตามนั้น
- ผู้สังเกตการณ์ต้องได้รับการฝึกอบรม มีทักษะ มีความมั่นใจในการตัดสินพฤติกรรม
- ความบิดเบือนในข้อมูลเนื่องจากความต้องการหรือค่านิยมของผู้สังเกตเองต้องขจัดให้หมดสิ้นไป
- นักวิจัยจะต้องไม่ปฏิบัติงานหนัก คือทำงานเกินตัว
- ควรจะมีโครงการฝึกอบรม เพื่อให้รู้ถึงความสัมพันธ์ของข้อมูลกับทฤษฎี และสมมติฐานในการศึกษา
- ควรจะมีการทดลองก่อนหรือทำการศึกษาเบื้องต้น เพื่อจะได้ข้อมูลที่เชื่อถือได้

4. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สังเกตการณ์และผู้ถูกสังเกต (The Relation of Observed and Observer)

ทั้งการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมเผชิญปัญหาเดียวกันในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ถูกสังเกต การติดต่อกับผู้ถูกสังเกตจะต้องเตรียมการไว้อย่างรอบคอบเพื่อแน่ใจว่า ผู้ถูกสังเกตยอมรับ ผู้สังเกตการณ์ เพราะการบันทึกข้อมูลจะทำได้โดยเปิดเผยจึงไม่สามารถปิดบังการวิจัยได้

ผู้ถูกสังเกตการณ์จะต้องพยายามให้พวกที่เป็นกลาง หรือผู้ที่มองปัญหาไม่เห็นเกิดความประทับใจ และยอมรับก่อน

สิ่งที่พึงระลึกอยู่เสมอก็คือว่า ผู้สังเกตการณ์เป็นตัวแปร (Variable) และการที่ผู้สังเกตการณ์เข้าไปปรากฏตัวในกลุ่มที่สังเกตจะต้องพยายามไม่ให้เกิดตัวแปรใหม่ขึ้นในสถานการณ์ซึ่งจะมีผลทำให้พฤติกรรมของกลุ่มที่ถูกสังเกตเปลี่ยนแปลงไป

โดยทั่วไปแล้วประชาชนจะคุ้นเคยให้ความเป็นกันเองกับผู้สังเกตการณ์ เมื่อเขาได้ตระหนักว่า ผู้สังเกตการณ์จะไม่เข้าแทรกแซงในกิจการของเขา

สรุป

ในการศึกษาวิจัยจะใช้วิธีใดในการสังเกตการณ์ขึ้นอยู่กับการวินิจฉัยของหัวหน้าโครงการหรือผู้สังเกตการณ์เอง และการวินิจฉัยจะถูกต้องอย่างไรขึ้นอยู่กับพื้นเพ การฝึกอบรม หลักการ ทฤษฎี และประสบการณ์ในงานของบุคคล การใช้วิธีสังเกตการณ์เก็บข้อมูล จึงต้องคำนึงถึงผู้ที่จะทำงานนั้นอย่างมาก ซึ่งต้องมีอุปนิสัย ทักษะ และความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับปัญหาที่ต้องการข้อมูลจากการสังเกต ผู้สังเกตจะต้องทำความเข้าใจในปัญหาที่ต้องการวิจัยให้ชัดเจนเสียก่อน จึงจะกำหนดเลือกสิ่งที่จะสังเกตได้ถูกต้อง และจะต้องมีแนวความคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปัญหานั้น อยู่พอสมควร จึงจะติดตามสังเกตสิ่งอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาได้ครบถ้วนเหมาะสม อาศัยความเข้าใจชัดเจนในปัญหาที่ต้องการวิจัย และแนวความคิดทฤษฎีที่มีอยู่เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ผู้ใช้วิธีสังเกตจึงจะกำหนดได้ว่าในสภาพของการทำงานครั้งหนึ่ง ๆ จะใช้การสังเกตแบบใด จึงจะได้ผลที่สุด และจะต้องเตรียมอุปกรณ์เครื่องมืออะไรประกอบการทำงาน